Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

Příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy

Bakalářská práce

Autor: Tereza Pipková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
Oponent práce: Mgr. Radka Skorunková, Ph.D.

Hradec Králové 2023

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor:	**Tereza Pipková**
Studium:	P20P0095
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	**Příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy**
Název bakalářské práce AJ:	Causes of Addictive Substances Use among Secondary School Students

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá příčinami užívání návykových látek u žáků střední školy. V teoretické části práce jsou charakterizovány návykové látky, jejich druhy, způsoby konzumace, důsledky, a především příčiny jejich konzumace. Empirickou část tvoří průzkum a analýza příčin užívání návykových látek. Respondenty jsou žáci střední školy a jako metoda je užit dotazník.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

JANÍK, Alojz. DUŠEK, Karel. *Drogy a společnost*. Vydání 1. Praha: Avicenum, 1990. 342 s. Život a zdraví. ISBN 80-201-0087-3.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 s. ISBN 978-80-7435-575-2.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vydání 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

PRESL, Jiří. *Drogová závislost: Může být ohroženo i Vaše dítě?* 2. rozšíř. vyd. Praha: Maxdorf, 1995. 88 s. MEDICA; sv. 9. ISBN 80-85800-25-X.

Zadávající pracoviště:	Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
Oponent:	Mgr. Radka Skorunková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy* vypracovala pod vedením vedoucího práce prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 25. 4. 2023

_____

Tereza Pipková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu této bakalářské práce panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup. Dále děkuji všem účastníkům, kteří se podíleli na průzkumu této práce.

Anotace

PIPKOVÁ, Tereza. *Příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 48 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy. V teoretické části jsou charakterizovány návykové látky, jejich druhy a způsoby užívání. Dále jsou uvedena rizika a následky užívání návykových látek. Stěžejní částí této práce je vymezení příčin užívání návykových látek s důrazem na příčiny exogenní jako je rodina, škola, vrstevnická skupina, lokální prostředí a média. Pozornost je věnována také specifikům žáků střední školy, na které je nahlíženo jako na adolescenty a mládež. Empirická část této práce se zabývá průzkumem, jehož cílem je zjistit příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy. Průzkum je kvantitativně orientovaný a jako metoda sběru dat je užit dotazník vlastní konstrukce.

Klíčová slova: návykové látky, příčiny užívání návykových látek, žáci středních škol, adolescence.

Annotation

PIPKOVÁ, Tereza. *Causes of Addictive Substances Use among Secondary School Students*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 48 pp. Bachelor Thesis.

This bachelor thesis is focusing on the causes of addictive substances use among secondary school students. The theoretical part characterizes addictive substances, their types, and methods of using. Next, there are listed dangers and consequences of addictive substances use. The crucial part of this thesis consists of delineation of causes of addictive substances use with emphasis on exogenous causes such as family, school, peer group, local environment and media. Attention is also paid to specifics of secondary school students, who are viewed as adolescents and youth. The empirical part of this thesis deals with a survey aimed at finding out the causes of substance use among secondary school students. The survey is quantitatively oriented and a self-constructed questionnaire is used as the data collection method.

Keywords: addictive substances, causes of addictive substances use, secondary school students, adolescence.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: …….. Podpis studenta: ……..

Obsah

Úvod ... 9
1 Charakteristika návykových látek ... 10
1.1 Rozdělení návykových látek, jejich specifikum a způsoby užívání ... 11
1.2 Rizika a následky návykových látek ... 15
2 Příčiny užívání návykových látek ... 18
2.1 Rodina a škola jako příčiny užívání návykových látek ... 20
2.2 Vrstevnická skupina jako příčina užívání návykových látek ... 22
2.3 Lokální prostředí a média jako příčiny užívání návykových látek ... 23
3 Specifika žáků střední školy ... 25
3.1 Adolescence ... 25
3.2 Mládež ... 28
4 Průzkum příčin užívání návykových látek u žáků středních škol ... 31
4.1 Metodologická východiska ... 31
4.2 Analýza a interpretace výsledků průzkumu a verifikace hypotéz ... 33
4.3 Diskuse a shrnutí výsledků ... 41
Závěr ... 44
Seznam použitých zdrojů ... 46
Přílohy ... 49

Úvod

Návykové látky jsou součástí společnosti již dlouhodobě a neočekává se, že by z jejího života zcela vymizely. Zároveň jsou návykovými látkami nejvíce ohroženy děti a mladiství či mládež, ačkoliv podle Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2019 dochází u mládeže k poklesu užívání návykových látek. I přes toto zjištění je stále potřeba věnovat se otázce týkající se příčin užívání návykových látek, kterým není věnováno mnoho pozornosti. Většina výzkumů se totiž zaměřuje na prevalenci užívání návykových látek. Zjištění konkrétních příčin, které k užívání návykových látek směřují, by mohlo vést k efektivnější činnosti při tvorbě různých preventivních programů, jejichž cílem je především předcházení užívání návykových látek, nebo alespoň jeho eliminování. Tato bakalářská práce se proto zabývá příčinami užívání návykových látek u žáků středních škol.

Tato práce je rozdělena do čtyř kapitol. Cílem prvních třech kapitol tvořících teoretickou část je charakterizovat návykové látky, jejich rozdělení, specifikum, způsob užívání, rizika a následky. Dále vysvětlit příčiny, které mohou směřovat k užívání návykových látek. Důraz je kladen především na příčiny exogenní, mezi které patří rodina, škola, vrstevnická skupina, lokální prostředí a média. V neposlední řadě jsou uvedena specifika žáků střední školy z hlediska psychologického či pedagogického a sociologického.

Poslední, tedy čtvrtá kapitola, je věnována empirické části. Tuto část tvoří kvantitativně orientovaný průzkum, jehož cílem je zjistit příčiny užívání návykových látek u žáků středních škol. Na základě tohoto cíle je uvedeno několik hypotéz, které jsou podloženy teoretickými a výzkumnými poznatky. Následně je uvedena metoda sběru dat sloužící k zjištění výsledků tohoto průzkumu. Touto metodou je dotazník vlastní konstrukce, který je sestaven prostřednictvím poznatků užitých v teoretické části této práce. Dále jsou analyzovány a interpretovány výsledky průzkumu a verifikovány hypotézy. Poslední částí je shrnutí výsledků průzkumu a diskuse.

Výsledky tohoto průzkumu by mohly být využity při vytváření preventivních programů zaměřených na prevenci návykových látek na středních či základních školách.

1 Charakteristika návykových látek

Existuje několik pojmů, které bývají zaměňovány s pojmem návyková látka. Těmito pojmy jsou droga či psychoaktivní a omamná látka. Trestní zákoník definuje návykovou látku takto: „*Návykovou látkou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“ (Zákon č. 40/2009 Sb., online)

Různé publikace pracují převážně s pojmem droga, kterou se rozumí přírodní či syntetická látka, vyznačující se psychotropním neboli psychoaktivním účinkem. Tento účinek působí na psychiku jedince, mění jeho prožívání, myšlení, vnímání. Zároveň je pro drogu typická možnost vzniku závislosti. (Presl, 1995, s. 9)

Co se závislosti na droze týká, rozlišuje se závislost psychická a fyzická. Psychická závislost způsobuje jedinci nutkání neustále drogu užívat k navození příjemných pocitů jako jsou pocity slasti a euforie. Někteří jedinci užívají drogu pro opačný účinek, chtějí navodit pocit úzkosti a beznaděje. Naproti tomu fyzická závislost vzniká tehdy, když si lidské tělo zvykne, že droga tvoří jeho součást a pokud se do těla nedostává, dochází k abstinenčním příznakům (Janík a Dušek, 1990, s. 73). Kolektiv autorů sdružení SANANIM (2007, s. 107) zmiňuje, že psychická závislost je horším důsledkem užívání drogy než závislost fyzická, protože pokud jedinec přestane drogu užívat, fyzické abstinenční příznaky odezní během několika dní, zatímco s psychickými abstinenčními příznaky se jedinec může potýkat i několik měsíců.

Vznik závislosti na návykových látkách lze vyjádřit na základě bio-psycho-sociálních faktorů. Konkrétněji lze hovořit např. o vlivu genetických predispozic, osobnosti jedince či vlivu prostředí.

Klíčovou roli při vzniku drogové závislosti nese i samotná droga. Významný je způsob proniknutí drogy do těla, množství drogy a frekvence jejího užívání (Janík a Dušek, 1990, s. 121–122).

Závislost na drogách vzniká postupně v jednotlivých fázích. První fáze je tzv. experimentální. Jedinec užívá látku občas a setkává se s příjemnými pocity a prožívá zcela nové zkušenosti. Tuto fázi mnoho jedinců opouští a dál s užíváním návykových látek nepokračuje. Ve druhé fázi jedinec užívá návykovou látku příležitostně za účelem řešení každodenních problémů, není však na látce závislý a užívání většinou tají. Ve třetí fázi již dochází k pravidelnému užívání s následnou apatií jedince vůči okolí. Jedinec se potýká s narušenými sociálními kontakty a není schopen své užívání

kontrolovat. Poslední fáze se již vyznačuje závislostí na látce. Závislý jedinec se snaží neustále vyhledávat další dávky návykové látky. Jeho život je značně poznamenám z hlediska biologického, psychického i sociálního (Fischer a Škoda, 2014, s. 95–96). U závislých osob dochází k narušení či úplnému přerušení sociálních vazeb s rodinou či přáteli, ale mohou vznikat nové sociální vazby s dalšími uživateli návykových látek, do jejichž života návykové látky také patří.

Presl (1995, s. 11) mluví o závislosti na drogách jako o nemoci, pro kterou je typická touha po neustálém užívání drogy, zvyšování jejího množství, psychická nebo fyzická závislost na droze projevující se abstinenčním syndromem a v neposlední řadě nepříznivými dopady nejen pro jedince, ale celou společnost.

Se závislostí na droze souvisí i již zmíněný abstinenční syndrom projevující se v psychické i fyzické oblasti. Jedná se o soubor zmíněných abstinenčních psychických a fyzických příznaků, které se objevují tehdy, když se jedinci disponujícímu vysokou tolerancí k droze nedostává její dostatečné množství. Tolerance k droze vzniká po dlouhodobějším užívání drogy, kdy si tělo zvykne, že je droga jeho součástí. Jedinec tak musí zvýšit množství užívané drogy, aby mohl dosáhnout jejích příznivých účinků. Mezi abstinenční psychické příznaky patří např. tendence užít drogu, únava, agresivita, nervozita, a úzkost. Abstinenční fyzické příznaky se projevují např. bolestí těla, problémy s trávicí soustavou a nadměrným pocením. (Presl, 1995, s. 12)

Dalším důležitým pojmem je úzus neboli konzumace, představující užívání návykových látek, které je v rámci společenských norem tolerováno. Naproti tomu pojem abúzus vyjadřuje zneužívání či nadužívání návykových látek vybočující z daných norem. (Nožina, 1997, s. 14)

1.1 Rozdělení návykových látek, jejich specifikum a způsoby užívání

Návykové látky lze rozdělit podle několika kritérií. Jedním z kritérií je rozdělení návykových látek podle toho, jak vysoké riziko vzniku závislosti se u nich vyskytuje. V rámci tohoto rozdělení se rozlišují drogy měkké a tvrdé. Pro představu mezi měkké drogy lze zařadit např. kávu, alkohol, tabákové a konopné produkty, u nichž je riziko vzniku závislosti nižší než u drog tvrdých. Toto rozlišení návykových látek se nezdá být příliš šťastným. Ačkoliv je u měkkých drog riziko vzniku závislosti nižší, nadužívání těchto drog může zdraví poškodit stejně jako drogy tvrdé. (Presl, 1995, s. 10–11)

Dalším kritériem je rozlišení návykových látek z politického hlediska. Jedná se o látky legální, zákonem nezakázané, a látky ilegální, zákonem zakázané (Göhlert a Kühn, 2001, s. 19). Legální návykové látky sice ve srovnání s těmi nelegálními nepoškozují život jedince v takové míře, nicméně poškození zdraví jedince je znatelné. Zároveň i užívání legálních návykových látek může být příčinou smrti (Státní zdravotní ústav, online).

Podle převažujícího účinku se rozdělují návykové látky na látky tlumivé a excitující. Toto rozdělení pomáhá diferenciovat látky i podle toho, jaká závislost u nich ve většině případů převládá. U tlumivých látek převažuje závislost fyzická a naproti tomu u excitujících látek převažuje závislost psychická. (Janík a Dušek, 1990, s. 74)

Presl (1995) ve své publikaci rozděluje návykové látky na stimulační drogy, opiáty, konopí a jeho produkty, halucinogenní drogy a těkavé látky. Tyto návykové látky jsou následně více specifikovány společně s alkoholem, tabákem, léky a kofeinem. Specifikace těchto látek obsahuje jednotlivé látky, jejich účinky i způsoby užívání. V další podkapitole jsou následně popsány možná rizika a důsledky spojené s užíváním návykových látek.

Alkohol

Účinnou látkou alkoholu je etylalkohol, jenž působí jako psychoaktivní látka. Užívání alkoholu bývá často spojováno se společenskými událostmi. Také je to významný prostředek při konzumaci stravy. (Janík a Dušek, 1990, s. 58–59)

Alkohol vzniká kvašením cukru a je součástí alkoholických nápojů, užívá se tedy ústně. Česká republika patří k zemím, ve kterých je alkohol velmi tolerován a zároveň je v naší zemi legální návykovou látkou. Jeho účinky jsou spíše tlumící, odvíjející se od užitého množství. Zpočátku způsobuje alkohol pocit euforie, dochází ke ztrátě kontroly nad vlastním chováním, ztrátě zábran, zhoršeného držení těla, poruchám v řeči či myšlení a vnímání okolí. Tlumící účinek může dojít až do stádia únavy či spánku. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, 138–140)

Tabák

Tabák je rostlina, jejíž psychoaktivním účinkem je nikotin. Nikotin působí na psychiku spíše stimulačními účinky. Jedinec prostřednictvím této látky prožívá pocit uvolnění,

ztráty nervozity a pocit povzbuzení. Látka se projevuje i zvýšením srdečního tepu či nadměrným pocením. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, 142–144)

Z tabákových listů se vyrábí několik produktů. Nejznámějším produktem jsou cigarety, jejichž způsob užívání je kouření. Dalšími produkty jsou šňupací tabák a žvýkací tabák.

Stimulační drogy

U těchto látek je již z názvu zřejmé, že hlavním účinkem je celkové povzbuzení jedince. Povzbuzení se často projevuje zvyšováním výkonnosti, zrychlenými pohyby, vyšší pozorností a ztrácením jakýchkoliv zábran. Jedinec se cítí sebevědoměji. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, 164–166)

Užívání těchto drog ocení především jedinci uzavřenější, kteří jen stěží navazují nová přátelství. Stimulační drogy jim dodají odvahu uvolnit se a více se angažovat ve společnosti. (Presl, 1995, s. 16)

Presl (1995) uvádí výčet jednotlivých látek patřících do této skupiny, kterými jsou metamfetamin neboli pervitin, efedrin, kokain, crack a extase.

O metamfetaminu (pervitinu) se mluví jako o droze proslulé svou výrobou v České republice. K jeho výrobě slouží například efedrin vyskytující se v rostlině Ephedra. Pro potřebu výroby metamfetaminu však bývá efedrin extrahován z některých léků, jichž je efedrin součástí. Nejčastěji bývá metamfetamin užíván injekčně do žil. (Janík a Dušek, 1990, s. 96–97)

Přírodní původ má i kokain, který se vyskytuje v listech kokového keře. V minulém století byla cena kokainu vysoká, proto byl užíván především vyšší společenskou vrstvou v USA. Jeho obliba u vyšší společenské vrstvy byla postupně vystřídána i jinými módními etapami. Obchodníci na tuto situaci reagovali a vyrobili alternativu kokainu, drogu jménem crack. Crack měl při nižším užitém množství stejné účinky jako kokain, ale mohl být levnější a dostupný celosvětově nižším společenským vrstvám (Presl, 1995, s. 17–20). Crack vzniká sloučením kokainu, jedlé sody a vody. Na rozdíl od kokainu, který se nejčastěji šňupe či se užívá injekčně, se crack obvykle kouří. (Janík a Dušek, 1990, s. 95)

Extase neboli MDMA je syntetická látka vyrobená ve 20. století za účelem snížení zájmu o jídlo. Po objevení škodlivých vedlejších účinků nemohla být látka pro

tento účel uplatňována. Začala se ale užívat pro svůj povzbuzující efekt ke zvýšení pozornosti prostřednictvím šňupání či ústního podání. (Göhlert a Kühn, 2001, s. 54–55)

Opiáty

Tyto látky mají tlumící efekt, který se využívá i v medicíně pro snížení bolestí. Také způsobují pocit euforie. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, 169–170)

Skupinu opiátů představuje v prvé řadě kodein a morfin. Obě látky jsou izolovány chemickým procesem ze surového opia, které se získává z tekutiny vytékající po naříznutí nezralých makovic. Z morfinu se dál produkuje heroin, jako další látka patřící do skupiny opiátů. (Presl, 1995, s. 23)

Opium bývá užíváno převážně injekčně, ale i kouřením. U heroinu je možná řada způsobů, jak jej užívat. Nejčastějším způsobem je injekční užití, lze jej také kouřit, šňupat, inhalovat či užívat ústně. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, s. 171)

Konopí a jeho produkty

Účinky konopí mohou na jedné straně způsobovat jedinci radost a pocit euforie, ale na straně druhé může docházet k intenzivnímu prožívání nepříjemných pocitů. Zároveň může dojít k odstranění zábran a ztrátě kontroly nad vlastním jednáním. (Göhlert a Kühn, 2001, s. 52)

Konopí seté je rostlina obsahující účinnou látku THC (tetrahydrocannabinol), ze které se vyrábí hašiš a marihuana. Hašiš vzniká ze zaschlé pryskyřice samičí rostliny konopí a má určitou formu. Marihuanu tvoří usušené listy a květenství také ze samičí rostliny (Presl, 1995, s. 31). Marihuanu i hašiš lze kouřit či užít pro přípravu pokrmů k ústní konzumaci (Hajný, 2001, s. 19).

Halucinogenní drogy

Halucinogenní drogy se vyznačují změnou prožívání a vnímání světa, často doprovázenými halucinacemi či fantaziemi, které vedou mysl jedince mimo realitu. Nejznámější drogy této skupiny jsou LSD, některé houby a kaktusy, které se konzumují převážně ústně. (Hajný, 2001, s. 20)

LSD je droga uměle vyrobena, zatímco houby a kaktusy obsahující halucinogenní látky jsou přírodního charakteru. Halucinogenní látkou v houbách je psilocybin, který je

součástí např. lysohlávek (Presl, 1995, s. 41). U kaktusu tvoří účinnou látku mezkalin (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, s. 160).

Těkavé látky

Účinek těkavých látek zprvu vyvolává pocity euforie. Mnohdy následují i halucinace či iluze a může dojít až k celkovému útlumu jedince. (Janík a Dušek, 1990, s. 115)

Mezi tyto látky patří např. toluen, benzin, aceton. Dále organická rozpouštědla či lepidla (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 90). Všechny tyto látky se užívají vdechováním.

Léky

Léky disponují rozsáhlou škálou nejrůznějších účinků od snížení tenze a úzkosti, způsobení euforie, zvýšení konané činnosti až po změnu vnímání a prožívání. Do této skupiny látek lze zařadit např. sedativa, anestetika, analgetika a mnoho dalších. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, 145–146)

Kofein

Kofein je další návyková látka, která je celosvětově nejvíce užívána a je obsažena v některých rostlinách (Národní zdravotnický informační portál, online). Kofein disponuje převážně stimulujícími účinky a užívá se nejčastěji formou kávy či čaje (Ganeri, 1996, s. 6).

1.2 Rizika a následky návykových látek

Návykové látky s sebou přináší řadu pozitivních účinků, které již byly popsány v předchozí podkapitole. Pozitivní účinky ale nejsou to jediné, co návyková látka může způsobit. Existuje celá řada rizik a důsledků, které jsou nebezpečné nejen pro jedince, ale i pro celou populaci.

Jedním z mnoha rizik a zároveň důsledků užívání návykové látky je vznik závislosti na této látce, se kterou se pojí další důsledky jako je ztráta zaměstnání, vyloučení ze školy nebo přerušení sociálních vztahů. Závislosti jako možnému důsledku užívání návykové látky je věnována pozornost již výše. Nutno dodat, že rizikem vzniku

závislosti na návykové látce je ohrožena především mládež, u které se závislost vyvíjí rychleji než u dospělých (Nešpor, 2000, s. 54).

Důležitým rizikem je možné dopouštění se trestného činu pod vlivem návykových látek. V jiném případě může působit touha po návykové látce jako motivace pro páchání trestného činu, kdy se jedinec snaží získat návykovou látku. Dále se může jedinec dopustit porušení zákona týkající se návykových látek. (Ganeri, 2001, s. 61)

Dalším z mnoha rizik je tělesné a psychické poškození, které může vést ke vzniku závažných somatických a psychických onemocnění či smrti jedince. Nepříjemnými somatickými riziky je např. zvracení, křeče, bolesti hlavy apod. Psychická rizika jako jsou např. změna prožívání, myšlení nebo vnímání okolí mohou být řadou uživatelů návykových látek hodnocena pozitivně, ale mohou ohrožovat právě samotného uživatele i celou společnost. Tato rizika vznikají nejčastěji u dlouhodobějšího užívání návykové látky, ale mohou se objevit i po prvním užití.

Dlouhodobějším užíváním alkoholu může dojít k vysokému krevnímu tlaku, poškození trávicího ústrojí či onemocnění jater. Vliv alkoholu má také dopad na páchání trestných činů či atmosféru v rodinném prostředí (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 83). Pod vlivem alkoholu jedinec mnohdy jedná agresivně, což přispívá např. k domácímu násilí. Zároveň alkohol není jedinou návykovou látkou, jejímž důsledkem dochází k páchání trestných činů, ale lze konstatovat, že téměř každá návyková látka může potenciálně toto jednání způsobit.

Závažná onemocnění vznikají i po pravidelném užívání nikotinu. Jako příklad lze uvést rakovinu plic. Mimo jiné bývají poškozeny i horní cesty dýchací, přičemž riziko vzniku dýchacích onemocnění je i u tzv. pasivních kuřáků. Jsou to jedinci, kteří jsou vystaveni vydechovanému kouři, který následně vdechují. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, s. 144–145)

Halucinogenní drogy představují často riziko psychické poruchy. Jedinec může prožívat úzkosti, strach, deprese a mohou se u něho objevovat i sebevražedné sklony často vedoucí k pokusu či dokonání sebevraždy. (Janík a Dušek, 1990, s. 222)

Psychické poruchy jsou typické i pro stimulační drogy. Už první vysoká dávka stimulační drogy může způsobit toxickou psychózu, kdy jedinec ztrácí důvěru ke svému okolí a ovlivňuje ho strach a obavy z toho, že se mu někdo pokouší ublížit. V návaznosti na tuto situaci může on sám napadnout druhého jedince. (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, s. 168)

U užívání konopí jsou psychické poruchy také značné. Dochází zejména ke zhoršení paměti a soustředěnosti. (Hajný, 2001, s. 19)

Těkavé látky svým způsobem užívání zapříčiňují poškození dýchacích cest až poškození mozku (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 90). Příčinou se stává těžce odhadnutelná přiměřená dávka, která je často příliš vysoká a může tedy dojít až k předávkování a následné smrti jedince (Presl, 1995, s. 43).

Vysoce rizikovým je i způsob užívání, přičemž nejvíce rizikové je nitrožilní užívání. U nitrožilního užívání pervitinu, pocházejícím ze skupiny stimulačních drog, a heroinu, ze skupiny opiátů, je nejvyšší riziko přenosu HIV či žloutenky (Hajný, 2001, s. 19–20).

2 Příčiny užívání návykových látek

Na otázku, proč lidé užívají návykové látky, neexistuje jednotná odpověď. Příčin užívání návykových látek se vyskytuje několik. (Hajný, 2001, s. 11)

Z předešlé kapitoly jsou známy účinky jednotlivých návykových látek, které často vybízejí jedince k jejich užívání. Pokud se jedinec cítí unavený a potřebuje povzbudit, sáhne např. po stimulačních drogách. Naopak v případě, že jedinec trpí bolestmi či je nervózní, sáhne po návykových látkách s tlumícím účinkem jako je nikotin, opiáty, těkavé látky.

Jedince, především mládež, přitahují návykové látky nejen svými účinky, kterými často uspokojují své potřeby, ale také svou tajemností a záhadností. Návykové látky jsou pro ně něčím neznámým, co touží poznat. Zároveň jsou účinky návykových látek nejvíce označovány jako příčina jejich užívání (Hajný, 2001, s. 11). Touha po poznání těchto látek je další příčinou jejich užívání.

Často se hovoří o experimentování s návykovými látkami, kdy jedinci předkládají několik důvodů, které je k experimentu přivádí. Patří mezi ně již řečená touha po poznání účinků návykových látek ve smyslu, co se s nimi po užití návykové látky stane. Dalším důvodem je cílené navození příjemných pocitů, dosažení vyšší výkonosti, eliminování vlastních problémů, projevování nesouhlasu vůči druhým či jakési volání po pozornosti druhých. Ačkoliv většina důvodů má pro jedince jakýsi smysl, kdy se prostřednictvím návykové látky snaží něčeho dosáhnout, důvod může být i bezvýznamný, tedy jedinec užívá návykovou látku jen tak (Presl, 1995, s. 7). Experimentování s návykovými látkami se týká obzvlášť adolescentů a mladých dospělých, pro jejichž věk je typické testování hranic, kam až mohou zajít (Kolektiv autorů sdružení SANANIM, 2007, s. 63). Zároveň experimentování dospívajícím pomáhá s formováním vlastní identity. Na základě zkoušení nových věcí se dospívající rozhodují, co je baví, co jim přináší uspokojení, a naopak co dělat nechtějí, co je může poškozovat. Experimentování s návykovými látkami mnoho dospívajících zkusí, nicméně spousta z nich s užíváním látek dál nepokračuje (Hajný, 2001, s. 11).

Užívání návykových látek je ovlivněno i jejich dostupností. Z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2019 vyplývá, že většina žáků si dokáže víceméně snadno obstarat legální návykové látky, tedy alkohol a tabák. Dostupnost nelegálních návykových látek hodnotí žáci obtížněji, ve srovnání s těmi legálními. Nejsnadněji z nelegálních návykových látek dokáží sehnat konopné návykové látky

(Chomynová, Csémy, Mravčík, 2020, online). Čím více jsou návykové látky dostupnější, tím větší je riziko jejich užívání a vzniku závislosti (Janík, Dušek, 1990, s. 154).

Příčiny užívání návykových látek lze komplexně vysvětlit např. na základě bio-psycho-sociálních faktorů. Jedná se o faktory, které potenciálně mohou způsobit, že jedinec začne návykové látky užívat. Pro lepší pochopení těchto faktorů je lze rozlišit na faktory neboli příčiny endogenní a exogenní (Kraus, 2015, s. 96).

Endogenní příčiny mají biologický či psychologický charakter. U biologických příčin, které jsou geneticky určené či vrozené, je potřeba brát v potaz, že se jedná o potenciální faktory, které mohou přispět ke vzniku užívání návykových látek, ale víceméně za spolupůsobení dalších faktorů. Psychologické příčiny tvoří rysy osobnosti, které jsou získané a formují se během vývoje jedince. Mezi potenciální endogenní faktory lze řadit např. nižší inteligenci (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 23–24). Jedinci s nižší inteligencí mohou mít značný problém s vyhodnocováním svého jednání, kterého se dopouštějí. Dále si jedinci, kteří užívají návykové látky, nemusí uvědomovat rizika a následky, které s sebou tyto látky přináší.

Mezi endogenní příčiny lze řadit i vyšší míru impulzivity či neschopnost přizpůsobovat se a řešit problémy (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 23–24). Jedinec, který disponuje zvýšenou mírou impulzivity může často jednat afektivně a neuvědomuje si opět možná rizika a následky svých činů. Dále pak u jedince, který není schopen přizpůsobovat se a řešit problémy, může dojít ke vzniku užívání návykových látek, které mu mohou poskytnout dočasnou úlevu, kdy zapomene na své strasti. Jedinec si většinou neuvědomuje, že užívání návykových látek nevede k vyřešení jeho problémů, ale naopak užíváním těchto látek se většinou jeho problémy prohlubují.

Jistou roli sehrává v endogenních příčinách i pohlaví. Např. muži jsou početně více závislí na alkoholu než ženy (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 24). Poměr závislých mužů a žen činí 2:1 (Kraus, 2015). Je zapotřebí uvést, že v poslední době stále přibývá žen, které jsou na alkoholu závislé. Jako důvod zvyšování počtu žen závislých na alkoholu se může jevit stále více požadavků, které jsou na ženy kladeny. Tyto požadavky mohou zahrnovat např. jejich nezávislost, úspěšnost v kariéře, péči a výchovu dítěte či péči o domácnost.

Exogenní příčiny lze vymezit jako sociální faktory, mezi které se řadí rodina, škola, vrstevnické skupiny, média a lokální prostředí (Kraus, 2015). Těmto faktorům,

jako možným příčinám užívání návykových látek, je následně věnován podrobnější popis.

2.1 Rodina a škola jako příčiny užívání návykových látek

Rodina, jako malá primární sociální skupina, je důležitým faktorem ovlivňující jedincův život formováním jeho osobnosti především prostřednictvím výchovy (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 25). Výchovou se rozumí záměrný a systematický proces, kterým je usměrňován proces socializace (Kraus, 2008, s. 64–65). Jedinec se pomocí výchovy učí různým vzorcům chování. Podle těchto vzorců chování jedná mnohdy celý svůj život (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 25). Jedinec přebírá vzorce chování od svých rodičů prvotně nápodobou a postupem času dochází k zvnitřnění jedince s tímto chováním. Tyto vzorce chování tedy ovlivňují to, jakým způsobem je jedinec schopen řešit konflikty, jak tráví svůj volný čas či jaký postoj má k návykovým látkám. Pokud dítě žije v rodině, kde se návykové látky užívají, je velmi pravděpodobné, že je bude užívat také, protože samotné užívání je pro něj zcela normální a přístup k látkám snadný.

Výše uvedená socializace je celoživotní proces, při kterém se postupně stává z jedince biologického jedinec společenský. Jedinec se tedy učí žít v souladu se společností na základě jejích norem, kultury a jazyku, které spojují společnost na určitém území. V průběhu socializace má největší vliv na jedince právě rodina, ve které probíhá tzv. primární socializace. Pokud se socializace odehrává v rozporu se společností, jedná se o socializaci deviantní (Kraus, 2008, s. 59–60). Během deviantní socializace rodina předkládá jedincům normy, které nejsou normalitou pro společnost.

Co se výchovy v rodině dále týká, lze říct, že rizikově působí extrémní formy výchovy. Na jedné straně je to výchova liberální a na straně druhé výchova autoritativní. Liberální výchova se vyznačuje benevolentností rodičů, kteří pro své dítě chtějí to nejlepší ve smyslu, aby si dítě samo vybralo a rozhodlo o tom, co chce a nechce. Naproti tomu rodiče prosazující autoritativní výchovu vyžadují nad svými dětmi striktní kontrolu a chtějí o jejich životě rozhodovat sami. Cílem autoritativních rodičů je často vychovat děti s nejlepším studijním prospěchem. V důsledku těchto extrémních forem výchovy nastávají problémy. Dítě liberálně vychovávané pociťuje nedostatek pozornosti od svých rodičů, kterou si může vydobýt právě užíváním návykových látek. Dítě volá nejen po pozornosti, ale také po nutnosti nastavení hranic, aby vědělo, co se smí a nesmí. Naopak dítě autoritativně vychovávané pociťuje

nadměrnou zátěž, která je na něj vyvíjena ze strany rodičů a může zvolit jakousi úlevu, kterou mu poskytne užívání návykových látek. (Hajný, 2001, s. 32–34)

Důležitým prvkem rodiny je i její funkčnost a úplnost. U rodin dysfunkčních nedochází k adekvátnímu plnění funkcí a jedinec své neuspokojené potřeby začne mnohdy kompenzovat užíváním návykových látek. Dysfunkční rodina je tedy jednou z hlavních příčin užívání návykových látek (Mühlpachr, 2008, s. 81). Problémem jsou i rodiny neúplné, kde většinou chybí otec. Vychovávající matka se většinou snaží jeho roli aktivně zastat. Důsledkem její nadměrné aktivity mohou vznikat další problémy, jako je např. příliš ochranářská role matky, která je přímo spojována s možným začátkem užívání návykových látek. Matka si v tomto případě není schopna připustit, že její dospívající dítě má již jiné potřeby a vyžaduje být do jisté míry samostatné (Presl, 1995, s. 52).

Mezi již zmíněné funkce, které má rodina plnit, patří funkce biologicko-reprodukční, ochranná, emocionální, socializačně výchovná a sociálně ekonomická (Kraus et al., 2015). Pokud jsou všechny funkce v rodině plněny, rodina je funkční. Rodina se může potýkat i s problémy v plnění funkcí, ale pokud je dokáže ještě sama vyřešit takovým způsobem, aby byly téměř všechny funkce nadále plněny, jedná se o rodinu problémovou. Při neplnění jedné či všech funkcí se jedná právě o rodinu dysfunkční nebo afunkční. V těchto rodinách bývá narušen vývoj dítěte a dítě může být z rodiny v nejhorším případě odebráno.

Dalším významným faktorem je i škola. Škola je institucí, ve které dochází stejně jako v rodině k socializaci a formování osobnosti jedince. Smyslem školy je především vybavit jedince znalostmi pro budoucí profesi, ale i poznatky a dovednostmi, které jedinec uplatní v průběhu svého života (Kraus, 2015, s. 109). Problematický je onen smysl školy, přičemž škola většinou očekává od jedinců výborný studijní prospěch a její záměr je orientován hlavně na předávání znalostí, přičemž bývá přeceňována vzdělávací funkce a upozaďována výchovná funkce, která slouží právě k formování osobnosti jedince.

Škola se vyznačuje intenzivním vlivem na jedince rovněž z časového hlediska. Jedinec tráví ve škole podstatnou část dne, naproti tomu se svými rodiči příliš času netráví (Singly, 1999, s. 20). Rodiče na děti nemají většinou mnoho času z důvodu vysoké pracovní zátěže. Škola má tedy možnost formovat osobnost jedince tak, aby byl odolný vůči zátěžovým situacím a nesklouzával k užívání návykových látek. Tato možnost často spočívá v přístupu jednotlivých učitelů, kteří jsou zodpovědní za vedení

výuky. Učitelé by měli od žáků požadovat přiměřené nároky a realizovat výuku takovým způsobem, aby většinu žáků výuka bavila. Pokud připadá většině žákům výuka ne příliš pestrá, ale spíše monotónní, mohou se uchylovat právě k užívání návykových látek, které jim bude připadat zajímavé. (Hajný, 2001, s. 94)

2.2 Vrstevnická skupina jako příčina užívání návykových látek

Vrstevnická skupina bývá velmi často zmiňována při užívání návykových látek. Pokud se jedinec nedostane k návykovým látkám už v rodině, často se k nim dostává právě prostřednictvím svých vrstevníků.

Vrstevnická skupina je klíčová hlavně u jedinců okolo 13 až 22 let. V tomto věkovém rozmezí dochází k vysokému vlivu vrstevnické skupiny na jedince, protože jedinec se postupně vymaňuje z rodiny a hledá potřebu někam patřit právě u této skupiny vrstevníků (Nešpor, 1999, online). Vrstevnická skupina tedy může být faktorem, proč jedinec začne návykové látky užívat (Mühlpachr, 2008, s. 81).

Pro jedince jsou vrstevnické skupiny důležitou součástí jejich života. Tyto skupiny jsou víceméně neformální a představují pro jedince jejich spřízněnost s vrstevníky podobného věku, kteří smýšlí o světě stejným způsobem. V těchto skupinách vzniká silná sounáležitost jedince se skupinou, kdy jedinec pociťuje, že někam patří. Skupina si vytváří i vlastní cíle, hodnoty, normy, styly oblékání, rituály, tradice. Podle vnitřního nastavení lze rozlišovat vrstevnické skupiny pozitivní a negativní. Mezi negativní vrstevnické skupiny patří bandy, gangy a party. (Kraus, 2008, s. 88–89)

Členové vrstevnické skupiny se snaží imitovat ostatní členy skupiny, nebo se snaží odlišovat od ostatních skupin. Zde vzniká problematika s užíváním návykových látek. Skupina vyvíjí na jedince tlak a jedinec tomuto tlaku často podlehne. Podřízení se skupině je typické především u dětí, nebo jedinců, kteří nejsou součástí žádné vrstevnické skupiny a nemají tedy dostatečnou podporu k udržení si odolnosti. Zároveň mají tito jedinci touhu někam patřit. Nejvíce nebezpečná je taková vrstevnická skupina, pro kterou je užívání návykových látek běžné a nespatřuje na tom nic škodlivého (Hajný, 2001, s. 56). Člen vrstevnické skupiny, která užívá návykové látky, se k užívání většinou připojí se záměrem ukázat skupině, že to také dokáže. Následně člen skupiny očekává, že ho budou ostatní více respektovat (Elliott a Place, 2002, s. 148).

2.3 Lokální prostředí a média jako příčiny užívání návykových látek

Pro pochopení významu lokálního prostředí je nejprve vysvětlen samotný pojem prostředí. Prostředí tedy tvoří vše, co obklopuje společnost bez ohledu jejího uvědomování si této skutečnosti. Zároveň prostředí umožňuje společnosti její život a vývoj (Kraus, 2008, s. 66).

Prostředí může být rozděleno z několika hledisek. Jedním z těchto hledisek je rozlišení prostředí na základě toho, jakou velikost zaujímá. Hovoří se pak o makroprostředí, regionálním a lokálním prostředí a mikroprostředí. Makroprostředí je nejvíce rozsáhlé a zahrnuje prostor pro celou společnost. Naproti tomu mikroprostředí utváří místo, v němž žijí nebo se zdržují jedinci. Regionální prostředí je území, které spojuje větší sociální skupinu na určitém území, ale nejedná se o celou společnost. Lokální prostředí je pak prostor související s obydlím jedince. (Kraus, Poláčková et al., 2001, s. 100)

Lokální prostředí je formované počtem obyvatel, jeho strukturou a vzájemnými vztahy mezi obyvateli. Dále je lokální prostředí utvářené dostupností dopravy, médií, pracovních příležitostí, služeb, kulturního života, prostorů k bydlení či trávení volného času apod. (Kraus, 2008, s. 94–95)

Lokální prostředí lze rozlišit na venkov a město. Oba tyto druhy lokálního prostředí se vzájemně odlišují např. v pracovních příležitostech, podmínkách při nakupování či nabízených služebnách, kterých je více ve městě. Na venkově naopak více funguje sociální kontrola, která ve městě značně chybí. (Kraus, Poláčková et al., 2001, s. 128–129)

Na základě vymezení lokálního prostředí lze určit vliv tohoto prostředí na formování jedince. Jedinci žijící ve městě jsou více autonomní a přizpůsobiví než jedinci z venkova, kteří jsou ale schopnější při navazování bližších vztahů. Rozdíly, i když dochází k jejich vymizení, jsou patrné i u dosažení vzdělání, jehož vyšší míry dosahují spíše jedinci z města. Zároveň je třeba zdůraznit, že se vyskytuje více sociálněpatologických jevů ve městě (Kraus, 2008, s. 98–99). Výskyt těchto jevů, se kterými souvisí i užívání návykových látek, vyplývá z charakteru města, ve kterém značně chybí sociální kontrola na rozdíl od venkova (Kraus, 2015). V souvislosti s užíváním návykových látek je více ohrožena mládež žijící právě ve městě (Nožina, 1997, s. 242). Lokální prostředí je tedy další možnou příčinou užívání návykových látek a je potřeba ho zohledňovat.

Podstatný vliv na jedince mají i média. Pojem médium je původem latinské slovo znamenající prostředek či zprostředkování, které se využívá v různých oblastech jako je např. komunikace. Médium v komunikaci slouží jako prostředek k přenosu určitých informací. (Jirák, Köpplová, 2003, s. 16)

O komunikaci, ve které se využívají tzv. masmédia, se hovoří jako o masové komunikaci, která cílí svým sdělením na celou společnost. Mezi tato masmédia patří tisk, rozhlas, televize a internet. Každý z těchto masmédií má svá pozitiva. Tisk může přispět u dětí k rozvoji jejich osobnosti a celkové kreativitě. Prostřednictvím rozhlasu, televize i internetu dochází k velmi rychlému přenosu informací z celého světa. Internet zároveň nabízí mnoho možností k jeho užívání. Masmédia nemají pouze svá pozitiva, ale i negativa. (Kraus, 2008, s. 124–126)

Mezi negativa masmédií lze řadit jejich manipulativní účinek. Masmédia předkládají společnosti různé názory, postoje a hodnoty, kterým společnost snadno začne věřit a následně je přijme za své. Jedinci se pak rozhodují na základě toho, co jim je předkládáno a vytrácí se jejich individualita. Dochází také k vymizení mezilidského kontaktu, který je nahrazen komunikací přes masmédia. Společnost se v důsledku působení masmédií stává emočně otupělá a agresivnější (Kraus, Poláčková et al., 2001, 70–71). Vysoce negativním účinkem masmédií je virtuální realita, která je jimi vytvořena. Ve virtuální realitě je možné dokázat cokoliv, což ve skutečnosti reálné není. To je problémem především u dětí a mládeže, která může jevy vyskytující se ve virtuální realitě napodobovat (Kraus, 2008, s. 128). Z filmů, videí a dalších produktů utvořených masmédii se dětem a mládeži dostávají různé obrazy, které považují za skutečnost. Pokud prostřednictvím masmédií uvidí, že je v pořádku užívat návykové látky, mohou toto chování zkoušet napodobit. Rodina a škola by v tomto případě měla jedince seznámit s masmédii a jejich pozitivními účinky, ale také těmi negativními, aby předešly např. užívání návykových látek.

3 Specifika žáků střední školy

Žáci středních škol jsou ve většině případů jedinci ve věkové kategorii od 15 do 19 let. Tito žáci se vzdělávají na středních školách, které zahrnují tři typy škol, a to gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště. Na těchto školách mohou žáci získat střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem nebo střední vzdělaní s maturitní zkouškou.

Žáci středních škol lze vymezit také z psychologického hlediska jako adolescenty či dospívající. Toto vymezení je potřebné pro porozumění této věkové kategorii z hlediska vývojových změn. Adolescenci je tedy věnována následující podkapitola, přičemž další podkapitola je zaměřena na pojetí mládeže, které je spíše sociologickým a pedagogickým termínem.

3.1 Adolescence

Adolescence je pojem uplatňující se především v psychologii, přičemž v českém jazyce bývá tento pojem často nahrazen pojmem dospívání. Dále může být pojem adolescence nahrazován pojmem mládež, který se využívá spíše v sociologii nebo pedagogice. (Macek, 2003, s, 9)

Pro komplexní pochopení pojmu adolescence lze toto období časově vymezit. Vágnerová (2012, s. 369–370) adolescenci vymezuje jako období dospívání, které lze rozlišit na ranou adolescenci neboli pubescenci, probíhající zhruba kolem 11.–15. roku, a pozdní adolescenci, která se odehrává mezi 15.–20. rokem jedince. Podobně na adolescenci nahlíží i Langmeier a Krejčířová (2006, s. 146), kteří adolescenci označují také jako období dospívání rozlišené na období pubescence a adolescence. Ve srovnání s Vágnerovou však období pubescence rozlišují dále na fázi puberty, probíhající přibližně od 11. do 13. roku u dívek a od 13. až 15. roku u chlapců, a fázi vlastní puberty trvající od 13. do 15. roku. Období adolescence je pak vymezené mezi 15. až 22. rokem. Macek (2003, s. 9) vymezuje adolescenci mezi 15. až 20. či 22. rokem, tedy podobně jako předešlí autoři, a dále ji rozlišuje do třech fází. Jedná se o časnou adolescenci, střední adolescenci a pozdní adolescenci.

Období adolescence lze také vymezit jako životní etapu následující po dětství a předcházející dospělosti. Během tohoto období se mění celková osobnost jedince, a to po stránce fyzické, duševní i sociální. V tomto období se jedinec snaží co nejrychleji se vymanit z role dítěte a touží se stát co nejdříve dospělým, avšak neuvědomuje si, že

život dospělého není jen o svobodě, ale přináší s sebou i spoustu povinností, a především zodpovědnost za své chování. (Vágnerová, 2012, s. 367–368)

Co se týká změn, ke kterým v tomto období dochází, po biologické stránce se jedná o první projevy pohlavního zrání, zrychlení a dovršení fyzického růstu včetně dovršení reprodukční schopnosti. Po psychické stránce se objevují nové pudové sklony, které se jedinec snaží kontrolovat a zároveň uspokojovat. Viditelné jsou i časté změny nálad, které souvisí s emoční labilitou. Změny se projevují i v procesu myšlení, kdy jedinec přemýšlí vyspěleji a abstraktněji. Po sociální stránce jedinec usiluje o to, aby dokázal najít vlastní identitu, tedy aby zjistil, kým je. Současně přejímá novou roli, se kterou se pojí chování, které od něj okolí očekává. Na změny, které v adolescenci probíhají, má vliv několik faktorů. Jednotlivé změny na sobě mohou záviset, ale velkou roli hrají především sociální, kulturní a ekonomické faktory (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 142). Např. změna jedincova vzhledu může mít přímý dopad na jeho uvažování o sobě samotném, ale také na to, jak se bude chovat ke svému okolí (Vágnerová, 2012, s. 369).

V tomto období dochází také k osamostatnění se jedince od své rodiny, kdy se jedinec pokouší o nezávislost na svých rodičích. Pokud má jedinec se svými rodiči relativně bezproblémové a pevné vztahy, tím větší je předpoklad pro jednodušší průběh osamostatnění se, které je potřebné pro jedincův osobní růst. Jedinec si ve většině případech vytváří nové vazby k jedincům podobného věku, u nichž hledá pocit jistoty (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 153–154). Pocit jistoty a sounáležitosti nachází jedinec ve vrstevnických skupinách. Jedinec sdílí se svými vrstevníky podobné problémy, postoje a hodnoty. Současně si je jedinec vědom, že patří do určité skupiny, kde může rozvíjet svou osobnost (Vágnerová, 2012, s. 423–424).

Již bylo řečeno, že u jedinců procházejících obdobím adolescence, tedy adolescentů, dochází k nejrůznějším změnám. Adolescenti se v souvislosti s těmito změnami potýkají i se specifickými problémy pro toto období. Objevuje se problém mezi sociální a fyzickou zralostí, kdy se u adolescentů snižuje spodní věková hranice pro dosažení reprodukční schopnosti, a kdy společnost klade vysoké nároky na vzdělání a profesionální přípravu adolescentů, čímž dochází ke vzdalování se těchto dvou zralostí. Adolescent může v souvislosti s fyzickou zralostí disponovat touhou po sexuální aktivitě, nicméně je nucen nevstupovat ihned do manželského svazku z důvodu nedosažené sociální zralosti, která s sebou přináší úplnou nezávislost adolescenta na rodičích. Dalším problémem je role, kterou adolescent zastává. Společnost od

adolescenta očekává, že se bude chovat rozumně a odpovědně jako dospělý jedinec, na druhou stranu nad nimi společnost požaduje kontrolu a vyžaduje jejich poslušnost. Adolescent se tedy má chovat jako dospělý jedinec, současně je ale omezován jako dítě. Rozdílné jsou také hodnoty adolescentů ve vztahu ke starší generaci. Adolescenti nechtějí striktně přijímat hodnoty starší generace, ale vytváří si vlastní hodnoty prostřednictvím svých zkušeností. Starší generace chce naopak udržet své hodnoty na základě tradice, a tak dochází mezi adolescenty a starší generací ke konfliktu, kdy každá strana se chce řídit vlastními zkušenostmi (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 164–165). Značný problém může pro adolescenty vyvstávat také z důležitých životních mezníků jakým je např. přechod ze základní školy na školu střední, samotná příprava na budoucí profesi či uplatnění se na trhu práce.

Adolescenti jsou v médiích prezentováni jako jedinci, kteří stále častěji páchají trestné činy či sebevraždy, potýkají se s užíváním návykových látek a sdružují se do gangů, jejichž chování je pro společnost nežádoucí. Tyto nežádoucí projevy adolescentů souvisí s tendencí riskovat, přičemž riskování je pro období adolescence vcelku typické. Proč mají adolescenti touhu chovat se riskantně? Na tuto otázku existuje více odpovědí. Jedním z důvodů vedoucích k pochopení riskování adolescentů souvisí právě s obdobím adolescence, kdy se z dítěte stává téměř dospělý jedinec, který chce dát najevo svou novou roli. Adolescenti chtějí dospělým ukázat, že jsou schopni samostatnosti a nejsou již jen malými dětmi. Dalším důvodem může být snaha být již dospělým a vymanit se z role dítěte, které nepraktikuje pohlavní styk a neužívá návykové látky. Adolescenti se chtějí pomocí riskantního chování přiblížit dospělým, ale neuvědomují si ještě rizika a následky tohoto chování (Orvin, 2001, 133–135). Riskantní chování může sloužit i jako jakýsi mechanismus ponaučení se z vlastních chyb, kdy jedinec na základě prožité vlastní zkušenosti vyhodnotí chování jako nebezpečné a nemusí ho dále opakovat.

Riskantnímu chování souvisejícímu s adolescencí podlehnou především ti jedinci, kteří touží dosáhnout většího respektu a zájmu ze strany druhých. Pokud se u adolescenta toto chování projeví, je důležité neupnout se pouze na samotné chování, ale je potřeba na toto chování nahlížet v kontextu adolescentova života, tzn. jak se adolescent cítí, jaké má problémy, tedy co je možnou příčinou tohoto chování. Zjištěním příčiny riskantního chování lze předejít jeho dalšímu opakovaní. (Orvin, 2001, 136–138).

3.2 Mládež

Na žáky střední školy lze nahlížet také jako na mládež. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) vymezuje mládež jako souhrnný pojem zahrnující pojem dítě a mladistvý. Dále je v tomto zákoně dítě vymezeno jako jedinec, který ještě nedovršil 15 let věku a mladistvý jako jedinec, který již dovršil 15 let věku ale nepřekročil 18 let věku. (Zákon č. 218/2003 Sb., online)

Pedagogický slovník uvádí pojem mládež jako sociální skupinu, jejíž členové jsou si blízcí svým věkem zhruba od 15 do 25 let, kteří už nemají roli dítěte, ale nemají ještě ani roli dospělého. Mládež si vytváří vlastní vzorce chování, normy, hodnoty (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 125). Věkové vymezení mládeže z pedagogického hlediska je téměř podobné jako věkové vymezení adolescence z hlediska psychologického. Zároveň oba pojmy, mládež i adolescence, jsou vymezeny jako přechod z role dítěte do role dospělého.

Horní hranice určující přechod do role dospělého by měla být chápána jako dosažení sociální zralosti. Sociální zralost lze vymezit jako přebrání role dospělého v rodinných, profesních a sociálních aktivitách, tedy tehdy, když se jedinec stane nezávislým na svých rodičích a je schopen přebrat za sebe plnou zodpovědnost a starat se o sebe sám. Sociální zralost se projevuje také v nalezení partnera, vstupu do manželského svazku či volného soužití, založení rodiny, uplatnění se na trhu práce a rozvíjení sebe sama (Kraus, 2006, s. 10). Každý jedinec ale dosáhne sociální zralosti v jiném věku, někdo dříve a jiný později, a proto se zdá být vyhranění věkových hranic mládeže rozporuplné.

Středoškolská mládež se neustále setkává s nejrůznějšími problémy. Již byly zmíněné některé zásadní problémy, se kterými se mládež či adolescenti potýkají. K nim je však potřeba přidat ještě následující problémy, které způsobují další zátěž právě středoškolské mládeži. Mezi ně patří škola, se kterou je spojen např. možný neúspěch při zkouškách. Podle toho, jak mládež hodnotí důležitost a náročnost jednotlivých zkoušek, dochází ke zvyšování jejich zátěže. Jako nejdůležitější a nejtěžší zkoušky většinou středoškoláci vnímají zkoušky maturitní či závěrečné. Zátěž způsobuje jak neúspěch ze zkoušek, tak i pouhý strach z možného neúspěchu. Se školními problémy souvisí i volba vysoké školy či hledání si zaměstnání po dokončení střední školy. Další problém spatřuje mládež ve své rodině, ve které často dochází ke konfliktům převážně

s otcem. Mládež zde také pociťuje nezájem ze strany svých rodičů. Problematické jsou nejen vztahy v rodině, ale i vztahy s vrstevníky, především s opačným pohlavím. Mládež se obává rozchodů či neopětované lásky. Mládež si je vědoma i problémů týkajících se finančních prostředků, kterých příliš nemají. Nemohou si tedy vždy dovolit vše, po čem touží. Volný čas představuje další potíž. U středoškolské mládeže tvoří značná část volného času příprava právě na studium či výkon výdělečné činnosti k zajištění více finančních prostředků. Středoškolské mládeži pak nezbývá příliš času k realizaci svých zájmů. U mládeže se také častěji objevují deprese a jiné psychické problémy. Zároveň se vyskytují obavy fyzického charakteru, jako je strach ze závažných onemocnění, úrazů či obezity. (Kraus, 2006)

Mládež se neustále vyvíjí v souvislosti s vývojem společnosti. Současná mládež se musí vypořádat s nynějšími společenskými okolnostmi a není tedy stejná jako mládež před několika lety, a je to zcela přirozené. Mládež je vystavena rozlehlému rozcestí, na kterém je nucena vybrat si mezi několika příležitostmi. Mezi tyto příležitosti, které si mládež může vybrat lze zařadit např. vedení normálního životního stylu, užívání návykových látek, život věnovaný výchově dětí nebo vlastnímu prospěchu či život ovlivněný masmédii, který může zbavit jedince vlastní autenticity (Sak, Saková, 2004, s. 7). Tento rozmanitý soubor mnoha příležitostí souvisí především se změnou ve společnosti po roce 1989, kdy byla prosazena větší svoboda a s ní spojené nové možnosti, ze kterých si mohou lidé vybírat. Mládež se může dobrovolně rozhodovat, zda chce cestovat, jakého vzdělání chce dosáhnout či jak chce trávit svůj volný čas (Kraus, 2006, s. 14).

Od zmíněné změny ve společnosti po roce 1989 se začaly objevovat i nové změny u mládeže v souvislosti s mládeží starší generace. Jednou z těchto změn bylo právě užívání drog, které bylo u mládeže nové. (Sak, Saková, 2004, s. 80)

Průzkumy ukazují, že česká školní mládež v porovnání se školní mládeží z celé Evropy zaujímá první umístění, co se konzumace alkoholu týká (Kraus, 2015, s. 174). Zároveň v souvislosti s užíváním návykových látek přináší Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2019 zjištění, že nejčastěji mají respondenti, tedy žáci ve věku od 15–16 let, zkušenost s alkoholem a cigaretami. Jedná se o 95,1 % žáků, kteří již užili alkohol a o 54 % žáků, kteří již užili cigarety. Zároveň je třeba brát v úvahu komplexní výsledky z této studie ve srovnání s výsledky předchozích let, kdy se ukazuje, že užívání návykových látek u české mládež stále klesá. Tento fakt bývá vysvětlován změnou trávení volného času české mládeže, který se odehrává stále více

ve virtuálním světě. Svůj podíl poklesu užívání návykových látek u české mládeže mohou sehrávat také preventivní programy, které jsou realizované na základních i středních školách na základě tzv. minimálního preventivního programu (Chomynová, Csémy, Mravčík, 2020, online).

4 Průzkum příčin užívání návykových látek u žáků středních škol

Tato kapitola se zaměřuje na průzkum týkající se příčin užívání návykových látek u žáků středních škol, přičemž vychází z teoretických a výzkumných poznatků. V první podkapitole jsou představena metodologická východiska, tedy výzkumný cíl a hypotézy. Dále je uvedena a popsána výzkumná metoda sběru dat a charakterizován výzkumný soubor. Druhá podkapitola obsahuje analýzu a interpretaci výsledků průzkumu. Poslední třetí podkapitola předkládá shrnutí a diskusi celého průzkumu.

4.1 Metodologická východiska

Výzkumným cílem je zjistit, jaké jsou příčiny užívání návykových látek u žáků středních škol. Na základě stanoveného cíle průzkumu a teoretických poznatků jsou uvedeny hypotézy.

Hypotéza je předpoklad, který vychází z teoretických poznatků o zkoumané problematice. Dále může hypotéza vycházet ze zkušeností toho, kdo výzkumné šetření realizuje. Prostřednictvím výsledků z výzkumného šetření jsou hypotézy potvrzeny nebo vyvráceny. (Gavora, 2000, s. 50)

Pro tento průzkum je stanoveno a odůvodněno 5 následujících hypotéz:

H1: Návykovou látku již někdy užilo více respondentů žijících ve městě než respondentů žijících na venkově.

První hypotéza vychází z teoretických poznatků uvedených v literatuře, které jsou již v této práci obsaženy. Jedná se o poznatky z podkapitoly 3.2, kde se uvádí, že sociálněpatologické jevy, se kterými souvisí i užívání návykových látek, se vyskytují více ve městě než na venkově (Kraus, 2008; Kraus, 2015). Zároveň užíváním návykových látek je více ohrožena mládež žijící ve městě než na venkově (Nožina, 1997).

H2: Nejvíce respondentů označuje jako příčinu užívání návykových látek účinky těchto látek.

Tato hypotéza se opírá také o teoretické poznatky z literatury, které jsou uvedené ve 2. kapitole. Jedná se o poznatek, kdy Hajný zmiňuje (2001), že jako příčiny užívání návykových látek bývají nejvíce označovány účinky těchto látek.

H3: Více než 50 % respondentů si dokáže snadno obstarat cigarety a alkoholické nápoje.

Třetí hypotéza vychází z výsledků Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2019. Tato studie se zaměřovala na to, jak vnímají respondenti dostupnost cigaret a alkoholických nápojů. Z výsledků vyplývá, že 70,9 % respondentů si dokáže snadno obstarat cigarety a více než polovina respondentů si dokáže snadno obstarat různé druhy alkoholických nápojů od piva (81 %), cideru (70 %), vína (67,6 %) až po destiláty (54,1 %) (Chomynová, Csémy, Mravčík, 2020, online).

H4: Více než 50 % respondentů si nedokáže snadno obstarat psychoaktivní léky a nelegální návykové látky.

Čtvrtá hypotéza vychází stejně jako předchozí hypotéza také z výsledků Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2019. Studie zjišťovala, jak vnímají respondenti dostupnost psychoaktivních léků a nelegálních návykových látek. Výsledky ukazují, že více než 50 % respondentů si nedokáže snadno obstarat psychoaktivní léky a nelegální návykové látky (Chomynová, Csémy, Mravčík, 2020, online).

H5: Více než 40 % respondentů užilo poprvé návykovou látku s někým z rodiny.

Poslední pátá hypotéza se opírá o výsledky z výzkumu středoškolské mládeže v královehradeckém regionu, který byl realizován v roce 2001–2002. Z výsledků tohoto výzkumu se zjistilo, že nejčastěji respondenti užili alkohol a cigarety na rodinných oslavách, tedy s někým z rodiny. Konkrétně se jedná u užití cigaret o 42 % respondentů a u užití alkoholu o 46 % respondentů, kteří poprvé tyto návykové látky užili s někým z rodiny (Kraus, 2006). Dalším podkladem této hypotézy je tvrzení, které říká, že důležitý faktor stojící za vznikem problémového chování, mezi které patří i užívání návykových látek, stojí právě rodina (Macek, 2003, s. 78).

Výzkumná metoda a výzkumný soubor

Tento průzkum je kvantitativně orientován. Kvantitativní výzkumy se zaměřují na početní informace, přičemž výsledky výzkumů se mohou vyjadřovat právě v číslech. Zároveň kvantitativní výzkumy nabízí možnost generalizace získaných výsledků, které se mohou rozdělovat do různých kategorií. Mezi výzkumné metody kvantitativních výzkumů patří např. dotazník, experiment či pozorování. (Gavora, 2000)

Sběr dat probíhal prostřednictvím dotazníku vlastní konstrukce, jehož sestavení vychází z poznatků uvedených v teoretické části této práce. Průběh sběru dar se uskutečnil během měsíce ledna roku 2023. Dotazník byl zcela anonymní a byl distribuován online formou prostřednictvím Google Formuláře na sociálních sítích Facebook a Instagram, kde byli žáci středních škol vyzváni k jeho vyplnění a popřípadě k jeho dalšímu sdílení, aby se dostal k vyššímu počtu žáků.

Distribuovaný dotazník sloužící k průzkumu je sestaven ze dvou částí. První část obsahuje název průzkumu, pozdrav, představení řešitele průzkumu, prosbu o vyplnění dotazníku, informace o anonymitě dotazníku, o účelu získaných výsledků a o tom, komu je dotazník určen. První část dotazníku je zakončena poděkováním za jeho vyplnění. Druhou část tvoří jednotlivé otázky dotazníku. Celkem se jedná o 9 otázek, 8 otázek povinných a 1 otázka nepovinná. Dotazník je přiložen v Příloze A.

Výzkumný soubor tohoto průzkumu tvoří žáci středních škol ve věkovém rozmezí 15–19 let. Konkrétně se jedná o 272 žáků středních škol, kteří dotazník vyplnili, přičemž po vyhodnocení výsledků bylo 7 dotazníků vyřazeno. Celkový počet výzkumného souboru tedy činí 265 žáků středních škol. Důvodem pro zvolení žáků středních škol jako výzkumného souboru tohoto průzkumu jsou poznatky, které uvádí, že k prvnímu užití návykových látek dochází u dospívajících nejčastěji kolem 14. až 15. roku a průměrný věk prvního užití se stále zvyšuje (Chomynová, Csémy, Mravčík, 2020, online). Žáci středních škol si tedy mohou co nejvíce vzpomenout na své první užití návykové látky, přičemž výsledky tohoto průzkumu mohou následně podat co nejvíce relevantní představu důvodů, proč jedinci s užíváním návykových látek začínají.

4.2 Analýza a interpretace výsledků průzkumu a verifikace hypotéz

V této podkapitole jsou interpretovány a analyzovány výsledky průzkumu, které byly od respondentů získány prostřednictvím vyplněných dotazníků. Jsou zde uvedeny otázky z dotazníku v původním pořadí společně s jejich výsledky, které jsou zpracovány v tabulkách. Celkem bylo vyplněných 272 dotazníků, z nichž bylo během vyhodnocování 7 dotazníků vyřazeno na základě zavádějících odpovědí. Po vyřazení těchto dotazníků činí celkový počet 265 vyplněných dotazníků. Dále jsou v podkapitole verifikovány hypotézy.

- Otázka č. 1: Kde žijete?

Tabulka 1 *Bydliště respondentů*

Odpověď	Četnost	Podíl
Ve městě (alespoň 3000 obyvatel)	128	48,30 %
Na venkově	137	51,70 %
Celkem	265	100 %

První otázka zjišťovala, kde respondenti žijí. Z výsledků bylo zjištěno, že 137 respondentů (51,70 %) žije na venkově a 128 respondentů (48,30 %) žije ve městě, kde je alespoň 3000 obyvatel.

- Otázka č. 2: Užil/a jste někdy alkohol, tabák či jiné návykové látky?

Tabulka 2 *Užití návykových látek v souvislosti s bydlištěm respondentů*

Odpověď	Ve městě	Podíl	Na venkově	Podíl
Ano	119	92,97 %	131	95,62 %
Ne	9	7,03 %	6	4,38 %
Celkem	128	100 %	137	100 %

Druhá otázka navazuje na předchozí otázku č. 1. Druhá otázka se zaměřovala na to, zda již respondenti užili alkohol, tabák či jinou návykovou látku. Zároveň jsou tyto výsledky interpretovány v souvislosti s tím, kde respondenti žijí. Z výsledků je patrné, že naprostá většina již alkohol, tabák či jinou návykovou látku užila. Jedná se celkem o 250 respondentů, kteří již tyto látky užili a o 15 respondentů, kteří je nikdy neužili. Současně výsledky ukazují, že tyto látky užilo více respondentů žijících na venkově (95,62 %) než žijících ve městě (92,97 %).

Výsledky této otázky společně s výsledky vycházejících z předchozí otázky směřovaly k verifikaci hypotézy **H1: Návykovou látku již někdy užilo více respondentů žijících ve městě než respondentů žijících na venkově.** Na základě výše získaných výsledků se tato hypotéza nepotvrdila. Dle porovnání respondentů žijících ve městě a na venkově, kteří již návykovou látku užili, vyplývá, že návykovou látku již někdy užilo více respondentů žijících na venkově (95,62 %) než respondentů žijících ve městě (92,97 %).

- Otázka č. 3: Pokud jste nějakou návykovou látku užil/a, o jakou/jaké návykové látky se jednalo?

Tabulka 3 *Druhy užitých návykových látek*

Odpověď	Četnost	Podíl
Alkohol	238	41,75 %
Tabák a jeho produkty	161	28,25 %
Konopí a jeho produkty	92	16,14 %
LSD	15	2,63 %
Lysohlávky	11	1,93 %
Kratom	9	1,58 %
Extáze	9	1,58 %
Kofein	6	1,05 %
Pervitin	6	1,05 %
HHC	5	0,88 %
Kokain	3	0,53 %
Antidepresiva	3	0,53 %
Heroin	2	0,35 %
Poppers	2	0,35 %
Ketamin	2	0,35 %
Analgetika	1	0,18 %
Nevyplněno	5	0,88 %
Celkem	570	100 %

Třetí otázka byla otázkou nepovinnou a otevřenou, sloužící k doplnění informací o tom, jaké návykové látky respondenti již užili. Nejpočetnější zastoupení odpovědí vykazuje alkohol (41,75 %), tabák a jeho produkty (28,25 %) a konopí a jeho produkty (16,14 %). Méně početné zastoupení se objevuje u užití LSD (2,63 %), lysohlávek (1,93 %), kratomu (1,58 %), extáze (1,58 %), kofeinu (1,05 %), pervitinu (1,05 %) a HHC (0,88 %). Nejmenší zastoupení tvoří kokain (0,53 %), antidepresiva (0,53 %), heroin (0,35 %), poppers (0,35 %), ketamin (0,35 %) a analgetika (0,18 %). Zároveň na tuto otázku 5 respondentů neodpovědělo (0,88 %).

- Otázka č. 4: Co Vás přivedlo k **prvnímu** užití návykové látky?

Tabulka 4 *Příčina prvního užití návykové látky*

Odpověď	Četnost	Podíl
Nikdy jsem neužil/a návykovou látku	15	5,66 %
Účinky návykové látky	28	10,57 %
Navození příjemných pocitů	52	19,62 %
Dosažení vyšší výkonosti	3	1,13 %
Snížení vlastních problémů	34	12,83 %
Projev nesouhlasu vůči druhým	1	0,38 %
Nuda	19	7,17 %
Rodina (člen rodiny užívající návykovou látku; touha po pozornosti rodičů; protest vůči rodičům; neúplná rodina atd.)	10	3,77 %
Vrstevníci (snaha zapadnout mezi vrstevníky atd.)	67	25,28 %
Škola (nezajímavá výuka; vysoké nároky od učitelů atd.)	6	2,26 %
Média (napodobování užívání návykových látek z internetu, filmů atd.)	1	0,38 %
Jiná…	29	10,94 %
Celkem	265	100 %

Čtvrtá otázka se zabývala tím, co bylo příčinou prvního užití návykové látky. Jednalo se o otázku polouzavřenou, kdy měli respondenti možnost vybrat pouze jednu odpověď z výběru, nebo napsat odpověď vlastní. Více než čtvrtina respondentů

(25,28 %) uvedlo jako příčinu prvního užití návykové látky vrstevníky. Dále respondenti označovali jako příčiny prvního užití návykové látky navození příjemných pocitů (19,62 %), snížení vlastních problémů (12,83 %), účinky návykové látky (10,57 %) a nudu (7,17 %). Velmi malé zastoupení odpovědí obsahovala rodina (3,77 %), škola (2,26 %), dosažení vyšší výkonosti (1,13 %), média (0,38 %) a projev nesouhlasu (0,38 %). Současně 10,94 % respondentů napsalo vlastní odpovědi, ve kterých se objevovalo: „zkusit to“ (20), „společenské tradice“ (6) a „chuť“ (3). Dále 5,66 % respondentů uvedlo, že návykové látky nikdy neužili.

Tato otázka se vztahovala k verifikaci hypotézy **H2: Nejvíce respondentů označuje jako příčinu užívání návykových látek účinky těchto látek**. Odpověď týkající se účinků návykové látky sice vybralo pouze 10,57 % respondentů, avšak v úvahu připadají i další položky, které s účinky návykových látek souvisí. Těmito položkami jsou navození příjemných pocitů (19,62 %), snížení vlastních problémů (12,83 %) a dosažení vyšší výkonosti (1,13 %). Tyto položky označilo celkem 44,15 % respondentů, čímž byla hypotéza potvrzena.

- Otázka č. 5: Pokud návykové látky nadále užíváte (pravidelně či nepravidelně), co je hlavním důvodem jejich užití?

Tabulka 5 *Důvody užívání návykových látek*

Odpověď	Četnost	Podíl
Nikdy jsem neužil/a návykovou látku	15	3,27 %
Účinky návykové látky	63	13,73 %
Navození příjemných pocitů	112	24,40 %
Dosažení vyšší výkonosti	10	2,18 %
Snížení vlastních problémů	78	16,99 %
Projev nesouhlasu vůči druhým	2	0,44 %
Nuda	47	10,23 %

Odpověď	Četnost	Podíl
Rodina (člen rodiny užívající návykovou látku; touha po pozornosti rodičů; protest vůči rodičům; neúplná rodina atd.)	18	3,92 %
Vrstevníci (snaha zapadnout mezi vrstevníky atd.)	52	11,33 %
Škola (nezajímavá výuka; vysoké nároky od učitelů atd.)	29	6,32 %
Média (napodobování užívání návykových látek z internetu, filmů atd.)	2	0,44 %
Jiná…	31	6,76 %
Celkem	459	100 %

Pátá otázka se zaměřovala na důvody užívání návykových látek u respondentů, kteří nadále užívají návykové látky, ať už pravidelně či nepravidelně. Tato otázka byla také polouzavřená, ale respondenti měli na výběr více možností. Nejčastěji respondenti vybírali jako příčinu užívání návykových látek navození příjemných pocitů (24,40 %). Poté snížení vlastních problémů (16,99 %), účinky návykové látky (13,73 %), vrstevníci (11,33 %), nuda (10,23 %). Nižší zastoupení odpovědí tvořila dále škola (6,32 %), rodina (3,92 %), dosažení vyšší výkonosti (2,18 %), média (0,44 %) a projev nesouhlasu vůči druhým (0,44 %). Zároveň 31 respondentů (6,76 %) zvolilo i možnost vlastní odpovědi, které obsahovaly tyto odpovědi: „neužívám nadále“ (17), „společenské tradice“ (7), „chuť“ (5), „závislost“ (1), „nevím“ (1). Dále 15 respondentů uvedlo, že návykové látky nikdy neužili.

- Otázka č. 6: Je pro Vás snadné obstarat si **cigarety** a **alkoholické nápoje**?

Tabulka 6 *Dostupnost cigaret a alkoholických nápojů*

Odpověď	Četnost	Podíl
Ano	226	85,28 %
Ne	39	14,72 %
Celkem	265	100 %

Šestá otázka se zabývala náročností dostupnosti cigaret a alkoholických nápojů. Z odpovědí bylo zjištěno, že pro většinu respondentů (85,28 %) je snadné obstarat si cigarety a alkoholické nápoje. Pouze pro 14,72 % respondentů není snadné si tyto látky obstarat.

Na základě této otázky byla potvrzena hypotéza **H3: Více než 50 % respondentů si dokáže snadno obstarat cigarety a alkoholické nápoje**. Z výsledků vyplývá, že 85,28 % respondentů si dokáže snadno obstarat cigarety a alkoholické nápoje.

- Otázka č. 7: Je pro Vás snadné obstarat si **psychoaktivní léky** a **nelegální návykové látky**?

Tabulka 7 *Dostupnost psychoaktivních léků a nelegálních návykových látek*

Odpověď	Četnost	Podíl
Ano	129	48,68 %
Ne	136	51,32 %
Celkem	265	100 %

Sedmá otázka se zaobírala obtížností získání psychoaktivních léků a nelegálních návykových látek. Z výsledků vyplývá, že pro většinu respondentů (51,32 %) není snadné získat tyto látky. Pro zbylých 48,68 % respondentů je získání těchto látek snadné.

Prostřednictvím výsledků z této otázky byla potvrzena hypotéza **H4: Více než 50 % respondentů si nedokáže snadno obstarat psychoaktivní léky a nelegální návykové látky.** Celkem si nedokáže snadno obstarat psychoaktivní léky a nelegální návykové látky 51,32 % respondentů.

- Otázka č. 8: S kým jste **poprvé** užili některou návykovou látku?

Tabulka 8 *První užití*

Odpověď	Četnost	Podíl
Nikdy jsem neužil/a návykovou látku	15	5,66 %
S někým z rodiny	60	22,64 %
S vrstevníky	175	66,04 %
Sám	15	5,66 %
Celkem	265	100 %

Osmá otázka se zaměřovala na to, s kým respondenti užili návykovou látku poprvé. Nejvíce respondentů uvedlo, že poprvé užili návykovou látku s vrstevníky (66,04 %). Nižší zastoupení odpovědí obsahovala odpověď s někým z rodiny (22,64 %) a sám (5,66). Zároveň 5,66 % respondentů návykové látky neužilo nikdy.

Tato otázka se vztahovala k verifikaci hypotézy **H5: Více než 40 % respondentů užilo poprvé návykovou látku s někým z rodiny.** Tato hypotéza byla vyvrácena. Pouze 22,64 % respondentů užilo poprvé návykovou látku s někým z rodiny.

- Otázka č. 9: S kým **nejčastěji** užíváte návykové látky?

Tabulka 9 *Užívání návykových látek*

Odpověď	Četnost	Podíl
Nikdy jsem neužil/a návykovou látku	15	5,49 %
S někým z rodiny	29	10,62 %
S vrstevníky	184	67,40 %
Sám	28	10,26 %
Jiná…	17	6,23 %
Celkem	273	100 %

Devátá otázka se zabývala tím, s kým nejčastěji respondenti užívají návykové látky. Jednalo se o otázku polouzavřenou, u které měli respondenti na výběr více možností. Ze zjištění vyplývá, že nejčastěji užívají respondenti návykové látky s vrstevníky (67,40 %). S někým z rodiny užívá návykové látky 10,62 % respondentů

a 10,26 % respondentů užívají návykové látky sami. Dále 6,23 % respondentů napsalo vlastní odpověď ve znění „neužívám nadále“ (17) a 15 respondentů uvedlo, že návykovou látku nikdy neužili.

4.3 Diskuse a shrnutí výsledků

Čtvrtá kapitola byla věnována empirické části bakalářské práce, jejímž cílem bylo pomocí průzkumu zjistit, jaké jsou příčiny užívání návykových látek u žáků středních škol. Na základě stanoveného cíle průzkumu a teoretických poznatků bylo sestaveno 5 hypotéz. Průzkum byl realizován prostřednictvím dotazníku vlastní konstrukce, který obsahoval 9 otázek, 8 otázek povinných a 1 otázku nepovinnou, přičemž sběr dat probíhal v průběhu měsíce ledna roku 2023. Dotazník vyplnilo 272 respondentů, přičemž v průběhu vyhodnocování z nich bylo 7 dotazníků vyřazeno. Důvodem byly zavádějící odpovědi. Po vyřazení těchto dotazníků čítá celkový počet 265 vyplněných dotazníků.

V průzkumu bylo zjištěno, že téměř všichni respondenti již někdy užili návykovou látku. Konkrétně se jedná o 250 respondentů, kteří již návykovou látku užili a pouze 15 respondentů, kteří ji neužili.

V souvislosti s užitím návykové látky byli porovnáváni respondenti žijící ve městě a na venkově, přičemž návykovou látku již někdy užilo více respondentů žijících na venkově (95,62 %) než ve městě (92,97 %). Těmito výsledky došlo k vyvrácení hypotézy **H1: Návykovou látku již někdy užilo více respondentů žijících ve městě než respondentů žijících na venkově.** Návykovou látku užilo sice více respondentů žijících na venkově, ale je třeba brát v potaz, že podstatnou část času tráví respondenti, tedy žáci středních škol, právě ve městech. Tyto výsledky mohou být také ovlivněny dalšími faktory, které v dotazníku nebyly zjišťovány (např. trávení volného času, pohlaví, věk). Z výsledků dále vyplývá, že mezi respondenty žijícími na venkově nebo ve městě není přílišný rozdíl v užívání návykových látek. Lze tedy konstatovat, že v tomto průzkumu nehraje lokální prostředí jako příčina užívání návykových látek zásadní roli.

Dále bylo zjištěno, že respondenti užívají nejvíce alkohol. Poté tabák a jeho produkty a konopí a jeho produkty. V menším zastoupení se objevuje užívání např. LSD, lysohlávek, extáze, kokainu, heroinu a dalších návykových látek. Ukazuje se, že

respondenti mají zkušenost také s aktuálně hodně diskutovaným kratomem a HHC, přičemž tyto látky jsou zatím volně prodejné, tedy legální.

Co se týká konkrétních příčin užívání návykových látek, více než čtvrtina respondentů (25,28 %) užila poprvé návykovou látku kvůli vrstevníkům (snaha zapadnout mezi vrstevníky atd.). Další nejčastější příčinou bylo navození příjemných pocitů (19,62 %), snížení vlastních problémů (12,38 %), účinky návykové látky (10,57 %) či nuda (7,17 %). Nižší zastoupení odpovědí se objevilo u rodiny (3,77 %), školy (2,26 %), dosažení vyšší výkonosti (1,13 %), médií (0,38 %) a projevu nesouhlasu (0,38 %). Dále 10,94 % respondentů napsalo vlastní odpovědi, ve znění: „zkusit to" (20), „společenské tradice" (6) a „chuť" (3). Může se zdát pozoruhodné, že příčinou prvního užití návykové látky není rodina, škola či média, jelikož tyto faktory bývají často uváděny jako rizikové. Zároveň byla prostřednictvím těchto výsledků verifikována hypotéza **H2: Nejvíce respondentů označuje jako příčinu užívání návykových látek účinky těchto látek.** Odpovědi týkající se účinků návykové látky, sice vybralo jen 10,57 % respondentů, avšak v úvahu připadají i další položky, které s účinky návykových látek souvisí. Mezi tyto položky patří navození příjemných pocitů (19,62 %), snížení vlastních problémů (12,83 %) a dosažení vyšší výkonosti (1,13 %). Tyto položky označilo celkem 44,15 % respondentů, čímž byla tato hypotéza potvrzena.

Respondenti, kteří i nadále užívají návykové látky pravidelně či nepravidelně, uvádí nejčastěji jako důvod užívání navození příjemných pocitů (24,40 %). Mezi další nejčastější příčiny řadí snížení vlastních problémů (16,99 %), účinky návykové látky (13,73 %), vrstevníky (11,33 %) a nudu (10,23 %). Nižší počty odpovědí tvoří opět rodina, škola a média. Zároveň 17 respondentů návykové látky nadále neužívá.

Z výsledků průzkumu dále vyplývá, že pro 85,28 % respondentů jsou cigarety a alkoholické nápoje snadno dostupné, přičemž byla potvrzena hypotéza **H3: Více než 50 % respondentů si dokáže snadno obstarat cigarety a alkoholické nápoje**.

U zjišťování dostupnosti psychoaktivních léků a nelegálních návykových látek bylo zjištěno, že 51,32 % respondentů si nedokáže tyto látky snadno obstarat. Došlo tedy k potvrzení hypotézy **H4: Více než 50 % respondentů si nedokáže snadno obstarat psychoaktivní léky a nelegální návykové látky.** Pro zbylých 48,68 % respondentů jsou psychoaktivní léky a nelegální návykové látky snadno dostupné, čímž dochází k riziku jejich užívání. Čím dostupnější návykové látky jsou, tím více mohou být užívané.

Další zjištění ukazuje, s kým respondenti návykovou látku užívají. Více než polovina respondentů (66,04 %) užila návykovou látku poprvé s vrstevníky. 22,64 % respondentů užilo poprvé návykovou látku s někým z rodiny a 5,66 % respondentů ji užilo samo. Prostřednictvím těchto výsledků byla vyvrácena hypotéza **H5: Více než 40 % respondentů užilo poprvé návykovou látku s někým z rodiny.** Respondenti užili návykovou látku nejčastěji s vrstevníky (66,04 %), přičemž tyto výsledky poukazují na situaci, kdy v jejich životě opadá vliv rodiny, a naopak roste vliv vrstevnických skupin, u kterých hledají stále častěji své místo. Tyto poznatky jsou podpořeny i dalšími výsledky, které uvádí, že respondenti užívající nadále návykové látky je užívají nejvíce právě s vrstevníky.

Na základě zjištěných výsledků průzkumu lze konstatovat, že cíl empirické části byl splněn. Pro komplexnější zjištění příčin užívání návykových látek žáků středních škol by však bylo dále vhodné zaměřit se také na trávení jejich volného času.

Závěr

Většina výzkumů se zaměřuje převážně na prevalenci užívání návykových látek a příčinám užívání těchto látek není věnováno dostatek pozornosti. Zároveň jsou užíváním návykových látek nejvíce ohroženy děti a mladiství či mládež. Z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2019 sice vyplývá, že u mládeže dochází k poklesu užívání návykových látek, i přes to je však potřeba nezapomínat na možná rizika a důsledky, která s sebou užívání těchto látek stále přináší. Právě z těchto důvodů bylo pro tuto práci zvoleno téma příčin užívání návykových látek u žáků středních škol.

Tato práce byla rozdělena do čtyř kapitol. První tři kapitoly tvořily teoretickou část a poslední čtvrtá kapitola se zabývala empirickou částí.

Cílem teoretické části bylo v první kapitole charakterizovat návykové látky, jejich rozdělení, specifikum a způsob užívání. Dále se první kapitola zabývala riziky a následky spojenými s užíváním návykových látek.

Druhá kapitola byla zaměřena na příčiny užívání návykových látek, přičemž stěžejní část této kapitoly se zabývala hlavně příčinami exogenními, tedy rodinou, školou, vrstevnickou skupinou, lokálním prostředím a médii.

Ve třetí kapitole byla popsána specifika žáků střední školy z hlediska psychologického i pedagogického a sociologického. Z hlediska psychologického bylo na žáky střední školy nahlíženo jako na adolescenty a z hlediska pedagogického či sociologického jako na mládež.

Poslední čtvrtá kapitola se zabývala empirickou částí, kterou tvořil kvantitativně orientovaný průzkum, který si kladl za cíl zjistit příčiny užívání návykových látek u žáků středních škol, přičemž podle tohoto cíle bylo stanoveno pět hypotéz. Ke sběru dat byl užit dotazník vlastní konstrukce sestaven z teoretických poznatků uvedených v této práci. Sběr dat probíhal během měsíce ledna roku 2023.

Prostřednictvím výsledků výzkumu bylo zjištěno, že návykovou látku již někdy užilo více žáků středních škol žijících na venkově než ve městě, čímž došlo k vyvrácení první hypotézy. Dále bylo zjištěno, že nejvíce užívají žáci středních škol alkohol, tabák a jeho produkty a konopí a jeho produkty. Jako příčiny prvního užití návykové látky uvedlo 44,15 % žáků středních škol položky související s účinky těchto látek. Konkrétně šlo o položku účinky návykové látky (10,57 %), navození příjemných pocitů (19,62 %), snížení vlastních problémů (12,83 %) a dosažení vyšší výkonosti (1,13 %).

Tímto zjištěním došlo k potvrzení druhé hypotézy. Zároveň žáci, kteří užívají návykové látky i nadále, ať už pravidelně či nepravidelně, uvádí nejčastěji jako důvod užívání navození příjemných pocitů. Z výsledků průzkumu dále vyplývá, že pro žáky jsou cigarety a alkoholické nápoje snadno dostupné. Třetí hypotéza se tedy potvrdila. Naopak více než polovina žáků si nedokáže snadno obstarat psychoaktivní léky a nelegální návykové látky. Došlo tedy k potvrzení čtvrté hypotézy. Více než polovina žáků užila návykovou látku poprvé s vrstevníky, čímž byla vyvrácena pátá hypotéza. Současně žáci, kteří nadále užívají návykové látky, je užívají nejvíce právě s vrstevníky.

Z výsledků průzkumu lze konstatovat, že byl cíl empirické části splněn. Avšak je třeba brát v úvahu i další faktory, které v práci nebyly zjišťovány a mohly by přinést komplexnější výsledky (např. trávení volného času, pohlaví, věk).

Přínosem této práce by mohly být vyvrácené hypotézy, které by mohly být více prozkoumány. Zároveň by výsledky mohly sloužit při tvorbě preventivních programů zaměřených na prevenci návykových látek.

Seznam použitých zdrojů

ELLIOTT, Julian, PLACE, Maurice. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. 206 s. Psyché. ISBN 80-247-0182-0.

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 231 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5046-0.

GANERI, Anita. *Drogy: od extáze k agonii*. 1. vyd. Praha: Amulet, 2001. 149 s. ISBN 80-86299-70-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GÖHLERT, Fr.-Christoph, KÜHN, Frank. *Od návyku k závislosti: toxikomanie: drogy: účinky a terapie*. Praha: Ikar, 2001. 144 s. Pro zdraví. ISBN 80-7202-950-9.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. 133 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0135-9.

CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019. In: *Zaostřeno* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020, roč. 6, č. 5, 20 s. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33292/1057/Zaostreno%202020-05_ESPAD%202019.pdf.

JANÍK, Alojz, DUŠEK, Karel. *Drogy a společnost*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990. 344 s. Život a zdraví (Avicenum). ISBN 80-201-0087-3.

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 208 s. ISBN 80-7178-697-7.

KOLEKTIV AUTORŮ SDRUŽENÍ SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2007. 200 s. Rádci pro zdraví. ISBN 978-80-7367-223-2.

KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra et al. *Člověk – prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav, HRONCOVÁ, Jolana a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 s. ISBN 978-80-7435-575-2.

KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 246 s. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-544-8.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-4550-7.

NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ PORTÁL. Kofein. In: *nzip.cz* [online]. [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/2198.

NEŠPOR, Karel. Jak pomoci svému dítěti odmítat alkohol a drogy. In: *Medicina.cz* [online]. 1999 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: https://medicina.cz/clanky/2625/34/Jak-pomoci-svemu-diteti-odmitat-alkohol-a-drogy/.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 152 s. ISBN 80-7178-432-X.

NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: Koniasch Latin Press, 1997. 348 s. ISBN 80-85917-36-X.

ORVIN, George H. *Dospívání: kniha pro rodiče: adolescenti, rodiny a rodiče, normálnost a adolescence, riskantní chování adolescentů, přechod do dospělosti*. Praha: Grada, 2001. 180 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0124-3.

PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?* 2. rozšíř. vyd. Praha: Maxdorf, 1995. 88 s. Medica. ISBN 80-85800-25-X.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. 1. vyd. Praha: Svoboda Servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 128 s. ISBN 80-7178-249-1.

STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Návykové látky (drogy). In: *nzip.cz* [online]. [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: https://www.nzip.cz/clanek/323-navykove-latky-drogy.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: Zákony pro lidi [online]. © AION CS, s. r. o. 2010–2022 [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: Zákony pro lidi [online]. © AION CS, s. r. o. 2010–2022 [cit. 2022-11-14]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218.

Přílohy

Příloha A: Dotazník

Příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy

Dobrý den,
jsem studentka 3. ročníku oboru Sociální patologie a prevence na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění tohoto krátkého anonymního dotazníku, jehož výsledky budou využity pro potřeby praktické části mé bakalářské práce nesoucí název *Příčiny užívání návykových látek u žáků střední školy*. Dotazník je určen pro žáky střední školy ve věku od 15 do 19 let.

Předem Vám děkuji za vyplnění tohoto dotazníku!
Tereza Pipková

1. Kde žijete?
   a) Ve městě (alespoň 3000 obyvatel)
   b) Na venkově

2. Užil/a jste někdy alkohol, tabák či jiné návykové látky?
   a) Ano
   b) Ne

3. Pokud jste nějakou návykovou látku užil/a, o jakou/jaké návykové látky se jednalo?
   ……...

4. Co Vás přivedlo k **prvnímu** užití návykové látky?
   a) Nikdy jsem neužil/a návykovou látku
   b) Účinky návykové látky
   c) Navození příjemných pocitů
   d) Dosažení vyšší výkonosti
   e) Snížení vlastních problémů
   f) Projev nesouhlasu vůči druhým
   g) Nuda

h) Rodina (člen rodiny užívající návykovou látku; touha po pozornosti rodičů; protest vůči rodičům; neúplná rodina atd.)
i) Vrstevníci (snaha zapadnout mezi vrstevníky atd.)
j) Škola (nezajímavá výuka; vysoké nároky od učitelů atd.)
k) Média (napodobování užívání návykových látek z internetu, filmů atd.)
l) Jiná…

5. Pokud návykové látky nadále užíváte (pravidelně či nepravidelně), co je hlavním důvodem jejich užití?
   a) Nikdy jsem neužil/a návykovou látku
   b) Účinky návykové látky
   c) Navození příjemných pocitů
   d) Dosažení vyšší výkonosti
   e) Snížení vlastních problémů
   f) Projev nesouhlasu vůči druhým
   g) Nuda
   h) Rodina (člen rodiny užívající návykovou látku; touha po pozornosti rodičů; protest vůči rodičům; neúplná rodina atd.)
   i) Vrstevníci (snaha zapadnout mezi vrstevníky atd.)
   j) Škola (nezajímavá výuka; vysoké nároky od učitelů atd.)
   k) Média (napodobování užívání návykových látek z internetu, filmů atd.)
   l) Jiná…

6. Je pro Vás snadné obstarat si **cigarety** a **alkoholické nápoje**?
   a) Ano
   b) Ne

7. Je pro Vás snadné obstarat si **psychoaktivní léky** a **nelegální návykové látky**?
   a) Ano
   b) Ne

8. S kým jste **poprvé** užili některou návykovou látku?
   a) Nikdy jsem tyto látky neužil/a
   b) S někým z rodiny

c) S vrstevníky

d) Sám

e) Jiná…

9. S kým **nejčastěji** užíváte návykové látky?

a) Nikdy jsem neužil/a návykovou látku

b) S někým z rodiny

c) S vrstevníky

d) Sám

e) Jiná…